

УДК 378.011.3

КРИТЕРІЙ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНОСТІ МЕТОДИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Н.В. Нікула

асистент кафедри педагогіки та методики початкової освіти,
факультет педагогіки, психології та соціальної роботи,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
email: [nikyла06@mail.ru](mailto:nikyla06@mail.ru)

КРИТЕРИИ И ПОКАЗАТЕЛИ СФОРМИРОВАННОСТИ МЕТОДИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Н.В. Никула

ассистент кафедры педагогики и методики начального образования,
факультет педагогики, психологии и социальной работы,
Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича

CRITERIA AND INDICATORS IN METHODOLOGICAL CULTURE FORMATION OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS

N.V. Nikula

Assistant of Pedagogical and Methodical Department of Primary Education,
Pedagogy, Psychology and Social Work Faculty,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Мета даної публікації полягає у висвітленні організаційно-методичного інструментарію експериментального дослідження сформованості методичної культури майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки. Автором розкрито основні критерії та відповідні їм показники сформованості методичної культури майбутніх педагогів.

У результаті дослідження автор робить висновки, що важливими критеріями сформованості методичної культури майбутніх учителів початкових класів є методична компетентність, методична майстерність, методична креативність та усвідомлене прагнення до методичного самовдосконалення.

Ключові слова: методична культура; критерії; показники; методична компетентність; методична майстерність; методична креативність.

Цель данной публикации состоит в освещении организационно-методического инструментария экспериментального исследования сформированности методической культуры будущих учителей начальных классов в процессе профессиональной подготовки. Автором раскрыты основные критерии и соответствующие им показатели сформированности методической культуры будущих педагогов.

В результате исследования автор делает выводы, что важными критериями сформированности методической культуры будущих учителей начальных классов является методическая компетентность, методическое мастерство, методическая креативность и осознанное стремление к методическому самосовершенствованию.

Ключевые слова: методическая культура; критерии; показатели; методическая компетентность; методическое мастерство; методическая креативность.

The purpose of this publication is to highlight the organizational and methodological tools in experimental research of methodological culture formation of future teachers at primary school in the training process. The author reveals the basic criteria and corresponding indicators in the formation of methodological culture of future teachers.

The author sums up the results of the research and makes the conclusions that the important criteria in formation of methodological culture of primary school teachers are methodical competence, methodical skills, methodical creativity and conscious commitment to methodological improvement.

Keywords: methodic culture; criteria; indicators; methodological competence; methodical skills; methodical creativity.

Вступ. Вимогами сучасного суспільства щодо професійної діяльності вчителя є не тільки вміння доступно пояснювати навчальний матеріал, а зацікавити наукою, озброїти учнів практичними навичками самостійно здобувати знання, уміло використовувати їх в повсякденному житті та в змінених умовах середовища. Саме такі компетенції учителя є складовими його методичної культури як важливого компоненту його професійно-педагогічної діяльності, що характеризується вищою формою активності педагога, його творчою самостійністю, стимулом і умовою вдосконалення навчального процесу, передумовою виникнення нових ідей у педагогічній науці та практиці. Перевірити рівень методичної культури майбутнього вчителя початкових класів неможливо без обґрунтування й визначення критеріїв та показників, що й визначає актуальність даного дослідження.

Короткий огляд публікацій з теми. Різні аспекти культури вчителя висвітлювались у працях О. Барабанщикова, В. Беспалько, Є. Бондаревської, В. Гриньової, Л. Нечипоренко, А. Овчиннікової, І. Пальшкової, В. Радула, Т. Сидоренко та ін. Теоретичні та методичні показники методичної культури педагогічних працівників досліджували Л. Горяна, Н. Терентьева; проблема методичної підготовки розкрита у працях К. Авраменко, Н. Тарасенкової, І. Акуленко. Методична компетентність досліджена у працях Н. Кузьміної, Н. Глузман, Т. Руденко та ін.

Мета публікації полягає у теоретичному обґрунтуванні та аналізі критеріїв і показників сформованості методичної культури майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методична культура вчителя початкових класів – це інтегративна якість особистості вчителя, представлена сукупністю мотивів, цінностей, компетенцій, вмінь оптимально використовувати різноманітні технології навчання в багатопредметному середовищі початкової школи, що базуються на основі рефлексивних дій і забезпечують високий рівень професійної діяльності педагога, спрямований на творчість та самовдосконалення. Процес формування методичної культури майбутніх учителів відбувається під дією різних чинників, спрямованих на досягнення рівня зрілості та стійкості всіх її структурних компонентів. Поняття «формування» у педагогічній науці розглядається як складний процес становлення особистості, про завершеність якого можна говорити лише умовно, оскільки він триває упродовж усього життя. Виходячи з цього, можемо говорити лише про визначення рівня сформованості методичної культури майбутніх учителів початкових класів на певному етапі цього процесу.

З цією метою нами розроблено організаційно-методичний інструментарій експериментального дослідження, в якому визначені критерії та показники сформованості методичної культури майбутніх учителів початкових класів.

Для глибокого усвідомлення сутності проблеми проаналізуємо дефініції понять «критерій», «показник», оскільки аналіз і уточнення понятійно-категоріального апарату та термінології є визначальною методологічною вимогою при вивченні будь-якого явища.

Критерій (від лат. *critērium*) – здатність розрізнення; мірило, вимоги, випробування для визначення або оцінки людини, предмета, явища; ознака, взята за основу класифікації. Поняття «критерій» розглядається як підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось [9].

Показник – свідчення, доказ, ознака чого-небудь; наочні дані про результати якоїсь роботи, процесу (в нашому випадку процесу формування методичної культури).

Розмежовуючи ці дефініції, Т. Федірчик, зазначає, що критерій виявляє більш загальну суттєву ознаку, згідно з якою оцінюється, порівнюється педагогічне явище, процес, якісна сформованість. Ступінь прояву критерію виражається в конкретних показниках. Тому «критерій» за своїм обсягом – ширше поняття, ніж «показник» [9, с. 307].

Аналізуючи наукову літературу та публікації практичного спрямування, ми з'ясували, що проблему критеріїв культури вчителя досліджували чимало вчених. Зокрема, О. Гармаш, Т. Левашова, Т. Сидоренко визначають критерії сформованості педагогічної культури вчителя: педагогічне мислення, сформованість знань, сформованість умінь і навичок, використання знань і вмінь, ціннісні відношення, прояв індивідуальності [8, с.17].

Досліджуючи проблему професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя початкової школи, І. Пальшкова виділяє такі критерії та відповідні їм показники [7, 255]:

- критерій обізнаності, показниками якого є: знання про історичний досвід навчання і виховання дитини в початковій школі; вимоги, що визначають зміст і організацію навчання і виховання дитини в початковій школі; вимоги, що визначають способи взаємодії з учнями в процесі навчання і виховання; систему суспільних нормативів, що регламентують діяльність вчителя у початкових класах; методики і технології навчання та виховання учнів в початковій школі;

- критерій навченості, якому відповідають наступні показники: вміння використовувати різноманітний педагогічний досвід у навчанні і вихованні дитини в початковій школі; обґрунтовувати свої дії вимогами щодо змісту навчання і виховання дитини в початковій освіті; проводити навчання і виховання дітей у різноманітних організаційних формах; користуватися нормативними документами при плануванні і розробці перспективних і поточних планів роботи з дітьми; здійснювати навчання і виховання дітей за різними методиками і педагогічними технологіями;

- критерій схильності, його показниками є: наявність особистих цілей професійної діяльності вчителя; ставлення до дитини як до суб'єкта навчально-виховного процесу; особиста відповідальність за результати навчання і виховання дитини в початковій школі; критичне ставлення до власної професійної діяльності та її результатів; творче ставлення до способів організації навчально-виховного процесу та їх удосконалення.

В. Гриньов у своєму дослідженні виділив критерії дидактичної культури вчителя: позитивна мотивація до дидактичної діяльності; компетентісна готовність: сформованість системи знань, умінь, властивостей; прагнення до самовдосконалення, рефлексивних дій.

С. Чорна визначає критерії та відповідні їм показники педагогічної культури майбутнього викладача вищої школи: мотиваційний (наявність професійних мотивів, професійна спрямованість, мотивація до успіху); змістово-процесуальний (система знань щодо сутності та компонентів педагогічної культури, інформаційна культура, здатність до саморозвитку); рефлексивно-емоційний (самопізнання, здатність до емпатії, самоконтроль у спілкуванні).

В. Гриньова в дисертаційному дослідженні, присвяченому педагогічній культурі майбутнього вчителя, виокремлює такі її показники: інтерес до формування педагогічної культури та її компонентів, потреба у постійному її вдосконаленні; сформованість системи знань, умінь, властивостей; сформоване ціннісне відношення до педагогічної культури [3, с. 24].

Теоретичний аналіз наукових джерел та матеріалів дисертаційних робіт з проблеми формування педагогічної культури вчителя та її різновидів дає змогу стверджувати, що існують різноманітні підходи до визначення критеріїв та показників культури вчителя в цілому, однак

немає визначених критеріїв та показників методичної культури майбутніх учителів початкових класів, що вкотре підтверджує актуальність даної проблеми.

Методична культура майбутніх учителів початкових класів розглядається нами як інтегративна якість особистості та діяльності педагога, що представлена сукупністю компонентів. Саме тому, ми застосували критерії, що відповідають компонентному складу методичної культури, а саме: ціннісно-мотиваційному, когнітивно-праксеологічному, операційно-діяльнісному, творчо-рефлексивному. Кожен компонент має свої критерії та ряд показників, що характеризують необхідні прояви досліджуваного явища.

Ціннісно-мотиваційний компонент виступає як системоутворювальний у підготовці вчителя і виражає усвідомлене спонукання до оволодіння і розвитку методичного аспекту педагогічної діяльності. Адже якість виконання педагогічної та методичної діяльності та її результати залежать від рівня розвитку потреб майбутніх учителів початкових класів, їх мотивації, які, у свою чергу, впливають на активність особистості й визначають вибір засобів, прийомів і методів досягнення освітніх цілей. Даний компонент представлений такими критеріями:

- методична спрямованість майбутнього вчителя, показниками якої є: спрямованість студента на оволодіння методичною культурою; спрямованість на ефективну методичну діяльність;

- мотивація до успіху в методичній діяльності: інтерес до психолого-педагогічної та методичної літератури; бажання, студентів виступити з повідомленням щодо проблеми методичної культури, поділитися своїм досвідом; зацікавленість майбутніх учителів у створенні методичних розробок (конспектів уроків, заходів).

Когнітивно-праксеологічний компонент характеризується кількістю і якістю засвоєних знань, що є необхідним інструментом вирішення проблемних методичних завдань, які обумовлені професійною діяльністю вчителя. Він представлений такими критеріями:

- методична грамотність – оскільки поняття «грамотність» у сучасному розумінні означає здатність писати згідно із заведеними нормами [6, с. 22], то трансформували дане поняття у предмет нашого дослідження, ми виділяємо такі показники даного критерію, як здатність діяти методично грамотно, з дотриманням психолого-педагогічних, методичних, технічних норм оформлення конспектів уроків, методичних рекомендацій, документації методичної роботи вчителя тощо;

- методичне мислення, показниками якого є: аналіз різноманітних варіантів подання учням навчального матеріалу, вибір із них найбільш ефективних; побудова власних методичних концепцій; конкретизація загальних положень, доведення їх до методичних рекомендацій; аналіз шкільних підручників, різноманітних навчальних посібників, систематизація за певним критерієм вправ, завдань запропонованих для молодших школярів, прогнозування можливих помилок та їх запобігання;

- показниками методичної компетентності є: знання методик викладання навчальних дисциплін у багатопредметному середовищі початкової школи; знання та уміння планувати, структурувати різні форми організації навчально-виховної роботи у початковій школі; знання та уміння інтегрувати навчальний матеріал; уміння здійснювати цілепокладання; уміння на основі обраних критеріїв відбирати зміст; уміння вибору оптимальної методики навчання на конкретному уроці та форми організації навчального процесу; вміння методично обґрунтовано організувати діяльність згідно поставлених завдань; вміння контролювати виконання навчального завдання учнями; володіння прийомами утримання інтересу до своєї дисципліни.

Операційно-діяльнісний компонент полягає в практичному застосуванні знань, умінь, навичок професійної діяльності, психологічних прийомів, що забезпечують реалізацію традиційних форм роботи з учнями і вироблення нових форм педагогічної взаємодії вчителя і учня, практичних навичок і умінь в конкретній професійній діяльності. Критеріями цього компоненту є:

- методична майстерність, показниками якої є: досконале володіння прийомами навчання і виховання, педагогічною технікою; інтеграція засвоєних елементів методичної культури і особистісних проявів професіоналізму вчителя;

- емоційна стійкість включає в себе систему таких показників: уміння контролювати свій емоційний стан в різних педагогічних ситуаціях; володіння прийомами регуляції емоційно-вольового стану; уміння здійснювати психологічний комфорт, налагоджувати позитивний емоційно-вольовий стан учнівського колективу в цілому та конкретного учня зокрема.

Творчо-рефлексивний компонент методичної культури майбутніх учителів початкової школи проявляється в педагогічній творчості, яка являє собою важливу складову педагогічної та методичної діяльності на основі рефлексії. До критеріїв зазначеного компоненту ми відносимо:

- методичну креативність, показниками якої є: гнучкість, критичність мислення, творча уява, що проявляються у методичній діяльності; здатність до створення нового, оригінальність розв'язання навчально-виховних та методичних завдань; відкритість до інноваційної діяльності;

- здатність до творчої методичної діяльності на основі рефлексії та методичне самовдосконалення, що представлене сукупністю наступних показників: самооцінка, аналіз власних дій; готовність до визначення рівня власних методичних знань, умінь та навичок; вміння здійснювати самооцінку і самоаналіз методичної діяльності.

Висновки. На основі вищезазначених критеріїв та показників методичної культури можемо стверджувати, що майбутній учитель початкових класів у процесі професійної підготовки має визначену методичну спрямованість на оволодіння методичною культурою та ефективну методичну діяльність; методично грамотно оформляє конспекти уроків, методичні рекомендації, документацію методичної роботи вчителя, тощо; має сформоване методичне мислення та володіє системою методичної компетентності; у нього на високому рівні сформована методична майстерність, емоційна стійкість; він володіє методичною креативністю та здатністю до творчої методичної діяльності на основі рефлексії.

Оскільки на процес формування методичної культури майбутніх учителів початкових класів впливає багато факторів, то рівень її сформованості може бути різним. Тому перспективою подальшого дослідження проблеми вважаємо аналіз рівнів методичної культури майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки.

Список використаних джерел

1. Авраменко К. Б. Роль інтерактивних технологій у змісті методичної підготовки майбутніх учителів / К. Б. Авраменко, Г. Б. Жигadlo // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки. – 2010. – Вип. 1.28. – С. 167-172.
2. Бондар Л. С. Педагогічна культура вчителя як основа його професійної компетентності у творчій спадщині В. О. Сухомлинського / Л. С. Бондар // Педагогіка і психологія. – 2006. – № 3. – С. 13-18.
3. Гриньова В. М. Педагогічна культура майбутнього вчителя : Навч. посібник для вчителів та студ. пед. спец. вузів / В. М. Гриньова : Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г.С.Сковороди. – Х. : [б.в.], 1996. – 104 с.
4. Жигайло О. Методична компетентність як інтегральна характеристика фахової підготовки майбутнього вчителя початкових класів / О. Жигайло // Молодь і ринок. – 2014. – № 7. – С. 21-25.

5. Ковальчук, Л. Педагогічна культура вчителя як запорука його успіху в професійно-педагогічній діяльності / Л. Ковальчук // Другий український педагогічний конгрес : зб. матеріалів конгресу / редкол.: В. Г. Кремень, В. В. Панасюк, Р. А. Арцішевський та ін. – Львів, 2006. – С. 358-369.

6. Лук'янова Л.Б., Аніщенко О.В. Освіта дорослих: короткий термінологічний словник / Авт.-упор. Лук'янова Л.Б., Аніщенко О.В. – К.: Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2014. – 108 с.

7. Пальшкова І. О. Практико-орієнтований підхід у формуванні професійно-педагогічної культури вчителів початкової школи : монографія / І. О. Пальшкова. – О. : [Букаєв Вадим Вікторович], 2009. – 339 с.

8. Сидоренко Т. Д. Дидактичні основи формування педагогічної культури майбутнього вчителя : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Сидоренко Тетяна Дмитрівна : Криворізь. держ. пед. ун-т. – Кривий Ріг, 2011. – 20 с.

9. Федірчик Т.Д. Розвиток педагогічного професіоналізму молодого викладача вищої школи (теоретико-методичний аспект) / Т. Д. Федірчик : Монографія. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. – 448 с.

References

1. Avramenko K. B. Rol interaktivnih tehnologiy u zmisti metodichnoyi pidgotovki maybutnih uchiteliv / K. B. Avramenko, G. B. Zhigadlo // Naukoviy visnik Mikolayivskogo derzhavnogo universitetu imeni V. O. Suhomlinskogo. Seriya : Pedagogichni nauki. – 2010. – Vip. 1.28. – S. 167-172.

2. Bondar L. S. Pedagogichna kultura vchitelya yak osnova yogo profesiynoyi kompetentnosti u tvorchiy spadshchini V. O. Suhomlinskogo / L. S. Bondar // Pedagogika i psihologiya. – 2006. – № 3. – S. 13-18.

3. Grinova V. M. Pedagogichna kultura maybutnogo vchitelya : Navch. posibnik dlya vchiteliv ta stud. ped. spets. vuziv / V. M. Grinova : Harkivskiy derzh. pedagogichniy un-t im. G.S.Skovorodi. – H. : [b.v.], 1996. – 104 s.

4. Zhigaylo O. Metodichna kompetentnist yak integralna charakteristika fahovoyi pidgotovki maybutnogo vchitelya pochatkovih klasiv / O. Zhigaylo // Molod i rinok. – 2014. – № 7. – S. 21-25.

5. Kovalchuk, L. Pedagogichna kultura vchitelya yak zaporuka yogo uspihu v profesiyno-pedagogichniy diyalnosti / L. Kovalchuk // Drugiy ukrayinskiy pedagogichniy kongres : zb. materialiv kongresu / redkol.: V. G. Kremen, V. V. Panasyuk, R. A. Artsishevskiy ta in. – Lviv, 2006. – S. 358-369.

6. Luk'yanova L.B., Anishchenko O.V. Osvita doruslih: korotkiy terminologichniy slovnik / Avt.-upor. Luk'yanova L.B., Anishchenko O.V. – K.: Nizhin: Vidavets PP Lisenko M.M., 2014. – 108 s.

7. Palshkova I. O. Praktiko-orientovaniy pidhid u formuvanni profesiyno-pedagogichnoyi kulturi vchiteliv pochatkovoyi shkoli : monografiya / I. O. Palshkova. – O. : [Bukaev Vadim Viktorovich], 2009. – 339 s.

8. Sidorenko T. D. Didaktichni osnovi formuvannya pedagogichnoyi kulturi maybutnogo vchitelya : avtoref. dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.09 / Sidorenko Tetyana Dmitrivna : Krivoriz. derzh. ped. un-t. – Kriviy Rig, 2011. – 20 s.

9. Fedirchik T.D. Rozvitok pedagogichnogo profesionalizmu molodogo vikladacha vishcheyi shkoli (teoretiko-metodichniy aspekt) / T. D. Fedirchik : Monografiya. – Chernivtsi : Chernivetskiy nats. un-t, 2015. – 448 s.